Migratsiyaning nazariy-asosiy tushunchalari va ijtimoiy mohiyati

Baxromova Madinaxon
Farg'ona davlat universiteti
Ijtimoiy ish va sotsiologiya kafedrasi
1- bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada migratsiyaning nazariy-asosiy tushunchalari, uning ijtimoiy mohiyati, turlari, sabablari hamda shakllari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Migratsiya zamonaviy jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi sifatida iqtisodiy, siyosiy, demografik va madaniy jarayonlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda ichki va tashqi migratsiya, mehnat migratsiyasi, majburiy migratsiya, mavsumiy migratsiya kabi shakllar yoritilib, ularning jamiyat rivojiga ijobiy va salbiy ta'sirlari o'rganiladi. Shuningdek, migratsiyaning oilaviy munosabatlar, ayollar va bolalar hayoti hamda ijtimoiy barqarorlikka ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: migratsiya, mehnat migratsiyasi, ichki migratsiya, tashqi migratsiya, demografiya, ijtimoiy mobillik, migratsion jarayonlar, urbanizatsiya, globalizatsiya, aholi harakati.

Аннотация. В данной научной статье научно-теоретически анализируются теоретические основы миграции, ее социальная сущность, виды, причины и формы. Миграция, как неотъемлемая часть развития современного общества, оказывает непосредственное влияние на экономические, политические, демографические и культурные процессы. В исследовании рассматриваются такие формы миграции, как внутренняя и внешняя миграция, трудовая миграция, вынужденная миграция, сезонная миграция, а также изучаются их положительные и отрицательные последствия для развития общества. В нем также анализируется влияние миграции на семейные отношения, жизнь женщин и детей, а также социальную стабильность.

Ключевые слова: миграция, трудовая миграция, внутренняя миграция, внешняя миграция, демография, социальная мобильность, миграционные процессы, урбанизация, глобализация, перемещение населения

Annotation. This scientific article scientifically and theoretically analyzes the theoretical foundations of migration, its social essence, types, causes and forms. Migration, as an integral part of the development of modern society, has a direct impact on economic, political, demographic and cultural processes. The study examines such forms of migration as internal and external migration, labor migration, forced migration, seasonal migration, and examines their positive and negative consequences for the development of society. It also analyzes the impact of migration on family relationships, the lives of women and children, and social stability.

Keywords: migration, labor migration, internal migration, external migration, demography, social mobility, migration processes, urbanization, globalization, population displacement

KIRISH (INTRODUCTION)

Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda migratsiya dunyo miqyosidagi eng dolzarb ijtimoiy-demografik hodisalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Aholining bir hududdan boshqa hududga ko‘chib o‘tishi nafaqat iqtisodiy omillar, balki siyosiy, ekologik, madaniy va oilaviy sabablar bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Migratsiya insoniyat tarixida doimo mavjud bo‘lgan hodisa bo‘lib, jamiyat taraqqiyoti, davlatlarning shakllanishi va iqtisodiy tizimlarning rivojlanishida muhim rol o‘ynagan. Ayniqsa XXI asrda xalqaro migratsiya jarayonlarining jadallashuvi mehnat bozori, urbanizatsiya, ijtimoiy tengsizlik va oilaviy munosabatlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

O‘zbekiston sharoitida ham migratsiya masalasi dolzarb hisoblanadi. Ayniqsa mehnat migratsiyasi millionlab fuqarolarning turmush darajasi, oilaviy munosabatlari va farzandlar tarbiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois migratsiyaning nazariy asoslarini chuqur o‘rganish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning мақсади migratsiyaning nazariy mohiyatini, turlarini, sabablarini va shakllarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI (LITERATURE REVIEW)

Migratsiya tushunchasi ko‘plab olimlar tomonidan turlicha talqin etilgan. Rus olimi L.L. Ribakovskiy migratsiyani “aholining doimiy yoki vaqtinchalik yashash joyini o‘zgartirishi bilan bog‘liq hududiy harakati” sifatida izohlaydi[1].

V.A. Iontsev migratsiyani ijtimoiy harakatning alohida turi deb baholab, uning iqtisodiy va demografik natijalariga alohida e’tibor qaratadi[2].

O‘zbekistonlik olimlardan A.A.Abdug‘aniyev migratsiyani mehnat resurslarining qayta taqsimlanishiga xizmat qiluvchi muhim demografik jarayon sifatida tavsiflaydi[3].

BMTning Xalqaro migratsiya tashkiloti (IOM) ma’lumotlariga ko‘ra, bugungi kunda dunyo bo‘yicha 280 milliondan ortiq xalqaro migrantlar mavjud bo‘lib, bu jahon aholisining sezilarli qismini tashkil etadi[4].

Sotsiolog olim P. Sorokin migratsiyani ijtimoiy mobillikning muhim shakli sifatida ko‘rib, uni vertikal va gorizontal ijtimoiy harakat bilan bog‘laydi[5].

Migratsiya bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarda oilaviy ajralishlar, gender muammolari va bolalar tarbiyasiga ta’siri alohida o‘rganilmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODS)

Mazkur tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik tahlil, sotsiologik kuzatuv hamda ilmiy manbalarni kontent-tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Migratsiyaning nazariy asoslarini aniqlashda demografik va sotsiologik yondashuvlar qo‘llanildi. Xalqaro tashkilotlar, xususan BMT, IOM, XMT (ILO) hamda O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari tahlil qilindi.

Shuningdek, migratsiyaning oila institutiga ta’siri bo‘yicha ilmiy maqolalar va monografiyalar o‘rganildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA (RESULTS AND DISCUSSION)

Migratsiya lotincha “migratio” so‘zidan olingan bo‘lib, “ko‘chib o‘tish”, “joy almashtirish” degan ma’noni anglatadi. Ilmiy nuqtai nazardan migratsiya — bu aholining doimiy yoki vaqtinchalik yashash joyini o‘zgartirishi bilan bog‘liq hududiy harakatidir.

Migratsiya faqat geografik ko‘chish emas, balki ijtimoiy maqom, iqtisodiy sharoit va madaniy muhitning o‘zgarishi bilan ham tavsiflanadi.

Migratsiyaning turlari

1. Ichki migratsiya

Bir davlat hududi ichida bir viloyatdan boshqa viloyatga yoki qishloqdan shaharga ko‘chib o‘tish ichki migratsiya hisoblanadi.

Masalan, qishloq aholisining yirik shaharlarga ish izlab ko‘chishi.
2. Tashqi migratsiya
Bir davlatdan boshqa davlatga ko‘chib o‘tish tashqi migratsiya deyiladi. Bu jarayon emigratsiya va immigratsiyaga bo‘linadi.
3. Mehnat migratsiyasi
Daromad topish maqsadida vaqtinchalik yoki uzoq muddatga boshqa hududga borish mehnat migratsiyasi deb ataladi.
O‘zbekistonda aynan ushbu tur eng keng tarqalgan hisoblanadi.
4. Majburiy migratsiya
Urush, siyosiy ta’qib, ekologik falokat yoki tabiiy ofatlar sababli yuzaga keladigan migratsiya majburiy migratsiyadir.
5. Mavsumiy migratsiya
Ma’lum fasllarda ish faoliyati bilan bog‘liq ravishda sodir bo‘ladigan migratsiya mavsumiy migratsiya deyiladi.
Migratsiyaning asosiy sabablari quyidagilar:
Iqtisodiy sabablar:
-ishsizlik;
-kam daromad;
-yuqori ish haqi izlash;
-yashash sharoitini yaxshilash istagi.
Ijtimoiy sabablar:
-sifatli ta’lim olish;
-tibbiy xizmatlardan foydalanish;
-oilaviy birlashish;
-nikoh sababli ko‘chish.
Siyosiy sabablar:
- urush;
-siyosiy beqarorlik;
-diniy yoki etnik ta’qiblar.
Ekologik sabablar:
-ekologik inqiroz;
-suv tanqisligi;
-tabiiy ofatlar;
-iqlim o‘zgarishi.
Migratsiya quyidagi shakllarda namoyon bo‘ladi:
-doimiy migratsiya;
-vaqtinchalik migratsiya;
-qaytuvchi migratsiya;
-noqonuniy migratsiya;
-ixtiyoriy migratsiya;
-majburiy migratsiya.
Migratsiyaning ijtimoiy mohiyati
Migratsiya jamiyat taraqqiyotiga ikki tomonlama таъсир ko‘rsatadi.
Ijobiy jihatlari:
-aholi bandligini oshiradi;

-oilaviy daromadni ko‘paytiradi;
-valyuta tushumlarini oshiradi;
-kasbiy tajriba orttirishga yordam beradi.
Salbiy jihatlari:
-oilaviy ajralishlar kuchayadi;
-bolalar nazoratsiz qoladi;
-ayollarning ijtimoiy yuklamasi ortadi;
-noqonuniy migratsiya xavfi kuchayadi;
-demografik muvozanat buziladi.

Ayniqsa, uzoq muddatli mehnat migratsiyasi oilaviy barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi ko‘plab tadqiqotlarda qayd etilgan.

XULOSA (CONCLUSION)

Migratsiya zamonaviy jamiyatning murakkab va ko‘p qirrali ijtimoiy-demografik hodisasidir. U iqtisodiy taraqqiyot, aholi bandligi va global integratsiyada muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, migratsiya oilaviy munosabatlar, bolalar tarbiyasi va ijtimoiy barqarorlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Migratsiyaning nazariy asoslarini chuqur o‘rganish davlat migratsiya siyosatini takomillashtirish, mehnat migrantlarini ijtimoiy himoya qilish va oilaviy institutni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Kelgusida migratsiyaning ayollar va bolalar hayotiga ta’siri, oilaviy ajralishlar hamda ijtimoiy moslashuv jarayonlari bo‘yicha empirik tadqiqotlarni kengaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Рыбаковский Л.Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика. — Москва: Наука, 1987. — 214-bet.
2. Ионцев В.А. Международная миграция населения: теория и история изучения. — Москва: Диалог-МГУ, 1999. — 167-bet.
3. Abdug‘aniyev A.A. Demografiya asoslari. — Toshkent: Universitet, 2010. — 132-bet.
4. International Organization for Migration (IOM). World Migration Report 2022. — Geneva, 2022. — 35-bet.
5. Sorokin P.A. Social Mobility. — New York: Harper & Brothers, 1959. — 89-bet.
6. Tojieva Z.N. Aholi geografiyasi. — Toshkent: Universitet, 2019. — 201-bet.
7. Qayumov A.Q. Ijtimoiy demografiya. — Toshkent: Fan, 2018. — 156-bet.
8. BMT Aholishunoslik bo‘limi hisobotlari. — New York, 2021. — 48-bet